

شعرهای منتخب تقریر

۲۷ سرها

شعرهای منشور، شعر و ادب ما
و گزین گویه‌های مقالات شمس

مهدی سالاری نسب

نشرنی

سرشناسه: سالاری نسب، مهدی، ۱۳۶۰-
● عنوان و نام پدیدآور: کتاب شمس تبریز ۲: شعرها: شعرهای منثور، شعرواره‌ها و گزین‌گویه‌های مقالات شمس / مهدی سالاری نسب. ● مشخصات نشر: تهران، نشر نی، ۱۳۹۷ ● نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۹۷ ● مشخصات ظاهری: ۴۵۳ ص. ● شابک: 1-578-185-964-978 ● وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا ● یادداشت: کتابنامه ● عنوان قراردادی: مقالات، برگزیده، شرح ● عنوان دیگر: شعرها: شعرهای منثور، شعرواره‌ها و گزین‌گویه‌های مقالات شمس. ● موضوع: شمس تبریزی، محمدبن علی، ۴۵۸۲-۴۶۴۵ق. مقالات - نقد و تفسیر؛ شعر فارسی - قرن ۷ق. - تاریخ و نقد - History and criticism - Persian poetry - 13 th century ● رده‌بندی کنگره: ۲ ۱۳۹۷ ک ۲س / PIR۵۳۰۵ ● رده‌بندی دیوبی: ۸۱۳/۸۱۳ ● شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۶۱۱۳۷

قیمت: ۵۸۰۰۰ تومان

نشرنی

کتاب شمس تبریز

۲

شعرها

شعرهای منثور، شعرواره‌ها و گزین‌گویه‌های مقالات شمس

مهدی سالاری نسب

ویرایش: مونا سیف

صفحه‌آرایی: الهه خلیج‌زاده

طرح جلد: پرویز بیانی

لیتوگرافی: باختر ● چاپ: علی ● صحافی: علی

چاپ اول: تهران، ۱۳۹۷، ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۸۵-۵۷۸-۱

نشانی: تهران، خیابان دکتر فاطمی، خیابان رهی معیری، تقاطع خیابان فکوری، شماره ۲۰

کد پستی: ۱۴۱۳۷۱۳۷۱، تلفن دفتر نشر: ۸۸۰۲۱۲۱۴، تلفن واحد فروش: ۸۸۰۰۴۶۵۸-۹، نامبر: ۸۹۷۸۲۴۶۴

www.nashreny.com ● email: info@nashreny.com ● nashreny

© تمامی حقوق این اثر برای نشرنی محفوظ است. هرگونه استفاده تجاری از این اثر یا تکثیر آن کلاً و جزئاً، به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست

۹	مقدمه
۱۳	شعرها
۴۳۷	مآخذ یادداشت‌ها و توضیحات
۴۴۵	نمایه

مقدمه

در جزء اول این کتاب توضیحات لازمه درباره این جزء آمده است و مقدماتی هم برای مطالعه آن فراهم شده. بنابراین در این ایازی به مقدمه چینی دوباره نیست، تنها به بیان چند تذکر اکتفا می‌کنم.

(۱) این مجموعه حاوی جملات و قطعاتی است از اشعار شمس تبریزی، زیر سه عنوان شعر مثنوی، شعرواره و گزین گویند. یعنی قطعات ادبی یا شعری کامل و مستقل لحاظ شده‌اند یا بسیار نزدیک به شعر. و یا نمونه حکمی عبارت، همراه با لطف و زیبایی بیان، باعث ورودش به این مجموعه شده تعدادی از سطرها و بندهای این مجموعه در خلال انبوهی از جملات معانی پنهان شده‌اند که فهم‌شان و درک ارتباط میان جملات پس و پیش آن‌ها دشوار است، درحالی‌که اگر آن‌ها را مستقل از متن ببینیم زیبایی و حکمت‌شان روشن‌تر جلوه می‌کند.

قطعات غالباً کوتاه است. اما اگر بندها و حکایاتی هم در این میان آمده که به نظر بلند می‌رسد به سبب ارزش ادبی و زبانی و یا اهمیت حکمی آن‌هاست. تعداد این قطعات بیش از این بود که در صورت حاضر آمده است اما به این دلیل

که مجموعه کم‌حجم‌تر و ارزش ادبی آن یک‌دست‌تر باشد تعدادی از آن‌ها در آخرین بازنگری کنار نهاده شد.

۲) بخشی از اقوال که در جزء اول در خلال مباحث گوناگون نقل شده‌اند در عین محتوای ارزشمندشان، از زیبایی زبانی و هنری هم بی‌بهره نبودند، ولی از تکرار آن‌ها در این جزء اجتناب کردیم مگر مواردی که نبودشان، به لحاظ هنری و ادبی، به ساختار کلی مجموعه آسیب می‌زد. بنابراین بهتر است خواننده هنگام خواندن جزء اول، علاوه بر توجه به منظومه حکمی شمس، از زیبایی‌های هنری و زبانی آن نیز غافل نماند. از سوی دیگر، تعدادی از بندهای این جزء که شامل شاعرانگه‌های شمس است در قسمت اول نوشته نیامده‌اند اما حکمت‌هایی در خود دارند. در این خصوص هم خواننده می‌بایست در عین حال متوجه دستگاه فکری شمس باشد.

۳) از بین داستان‌ها و تمثیلات متعدد مقالات شمس چند نمونه که شاعرانگی بیشتری دارند در این مجموعه آمده است. از جمله قصه گنج‌نامه، حکایت خلیفه که از سماع منع کرده بود و عقده درویش، داستان هارون الرشید و لیلی، ماجرای آن که بعد از سال‌ها طلب سر بر خشتی نهاد و سواب خود را به خواب یافت، و بلندتر از همه داستان آن شخص شریر که در بسج قریان به راه صلاح آمد و قصد حج کرد و در بیابان گم شد و ابلیس او را نجات داد (گآوری داستان‌ها و تمثیلات شمس و نقد و تحلیل آن‌ها می‌تواند موضوع رساله دکتری شود).

۴) برای رسیدن به مقصود این دفتر، تقطیع و تنظیم جملات از جهت بسزایی دارد. تقطیع قطعات بارها بازنگری و اصلاح شده تا با توجه به توازن ایقاعی و هجایی کلمات و عبارات، آهنگ گفتار، ایست‌ها و فشارها، و اسجاعات، بتوان به تقطیع مناسب هر قطعه نزدیک‌تر شد. حرکت و جابه‌جایی افقی و عمودی جملات و عبارات و کلمات، و همچنین تنوع جای واوهای عطف که گاهی در پایان سطر آمده‌اند گاهی در آغاز سطر همه برای تقرب به این مقصود است.

نویسنده بر اساس تشخیص خود عمل کرده، ولی ممکن است کسانی بر اساس وزن کلام، یا آهنگ گفتار و مانند این‌ها، در مواردی صورت موجه‌تری به نظرشان برسد که از لحاظ علمی یا هنری و ذوقی درست‌تر یا مطبوع‌تر باشد و اطلاع از آن باعث تغییر نظر نویسنده شود.

۵) با سنجی دربارهٔ وزن عروضی، توازن هجایی و تصنیف‌سرایی. در اشاره به جاراتی که وزن عروضی داشته‌اند به جای نام بردن از اسامی بحور، برای سهولت دریافت مطالب و نیز تأکید بر جانب موسیقایی کلام افاعیل آن‌ها ذکر شده. در اشاره به -ملاط- موزون عروضی جانب اعتدال مراعات شده، چراکه ممکن است هر عبارت را زمرهٔ زبان فارسی، با تأکیدات هجایی و تعمد در بردن به قالب افاعیل عروضی، موزون به حساب آید. بنابراین جملاتی از این قبیل که «و ایشان را از حال همدیگر خبر آید» «او مطمئن است»، «وجود من پر از خوشی است»، «آخر چه گریزپایی است»، «سایهٔ تو منم» و مانند این‌ها را به عنوان جملات موزون نیآورده‌ام، گرچه از نظر عروضی موزون‌اند. مقصود اصلی نشان دادن شاعرانگی‌های شمس است. بنابراین این در قطعات یا بایستی به شاعرانگی آن کمک کرده باشد و یا به آن منظور استفا شده باشد.

نکتهٔ دیگر این است که جملات و بندهایی از مقالات شمس سرسبز می‌توان آهنگین یا دارای نظم هجایی دانست. توجه به این موضوع در نثر شمس و در دیگر متون نثر پارسی اهمیت ویژه‌ای دارد و در جای خود شایستهٔ بررسی اختصاصی است. و نهایتاً مواردی وجود دارد که وزن جملات آن‌ها بیش از هر چیز در قالب تصنیف قرار می‌گیرد. یعنی هر جمله یا عبارت به صورت مجزا بر افاعیل عروضی انطباق دارد اما کل قطعه در قوالب شناخته‌شدهٔ شعری نمی‌گنجد. روشن است که در سرودن تصنیف اصل بر هماهنگی کلام با نظام هجایی و کشش‌های آوایی موسیقی در ریتم و ضرباهنگ است. به عنوان یک نمونه به این قطعه از مقالات شمس (قطعهٔ ۳۲۸ کتاب حاضر) توجه کنید که می‌توان آن را در یک تصنیف به کار گرفت:

خوشم خوشم/چنان خوشم/که از خوشی/در دو جهان/نمی‌گنجم: مفاعِلن/
مفاعِلن/مفاعِلن/مفتعلن/مفاعِلین

۶) یادداشت‌ها و توضیحاتِ قطعات در مواردی برای نشان دادن یا تأکید بر ظرایف هنری سخنان شمس است، و گاهی برای رفع پیچیدگی‌ها و ایضاح ابیات، و در مواقعی نیز عبارات و اشعاری از متون دیگر را که در صورت یا محورها با متن حاضر مشابهت دارند بیان می‌کند. در همه این موارد گرایش به سوی اختصار بوده است، چراکه این مجموعه اولاً برای جلوه دادن هنر شمس و ثانیاً به منظور آسایش خوانندگان گردآوری شده است.

۷) مجموعه حاضر بر اساس متن مصحح استاد محمدعلی موحد (انتشارات خوارزمی، چاپ اول ۱۳۶۱) تنظیم شده و ترتیب قطعه‌ها هم به همان ترتیبی است که در تصحیح ایشان آمد. پس از نقل هر قطعه شماره صفحه آن قطعه در متن مقالات شمس را در قلاب آورده‌ام. به این ترتیب، محققان و علاقه‌مندان می‌توانند هر قطعه از سخنان شمس را به آسانی در منبع مذکور بیابند.